

You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Slovenski kniazi v krakowskej arcidieceze v rokoch 1920-1945

Author: Józef Ciągwa

Citation style: Ciągwa Józef. (2013). Slovenski kniazi v krakowskej arcidieceze v rokoch 1920-1945. "Z Dziejów Prawa" (T. 6 (2013), s. 233-255).

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

JÓZEF CIĄGWA
Katowice

Slovenskí kňazi v krakovskej arcidiecéze v rokoch 1920—1945

V lete 1920 došlo ku zmenám štátnej hranice medzi Československom a Poľskom. Stalo sa tak v dôsledku súhlasu obidvoch strán hraničného sporu na arbitrážne rozhodnutie Najvyššej rady mocnosti, čo *eo ipso* znamenalo rezignáciu z plebiscitu, ktorého termín bol už ustálený na 24. júla 1920. Súhlas poľského premiéra Władysława Grabského a československého ministra zahraničných vecí, vyjadrený 10. júla 1920, na arbitráž, bol legálnym základom rozhodnutia Veľvyslaneckej konferencie z 28. júla 1920 o vytyčení hraníc na Tešínsku, v oblasti Čadce, na Orave a na Spiši. Začiatkom augusta 1920 rozhodnutie Veľvyslaneckej konferencie vstúpilo v platnosť.

22. decembra 1939 poslanec Pavol Čarnogurský zdôraznil v Slovenskom sneme, že „najpevnejšie hranice v dejinách Európy boli hranice Karpat, poľsko-slovenské hranice”¹. Ako sa dalo očakávať s novou hranicou boli spokojní len Česi, vzhľadom na to, že bohatá, priemyselná oblasť Tešínska neprerušila železničnú trať Bohumín — Košice. Po rokoch Andrej Hlinka označil pričlenenie k Poľsku 27 spišských a oravských dedín za nešťastné riešenie, s ktorým sa nevedia zmieriť, ešte aj dnes, tak Poliaci, ako aj Slováci. Poliaci preto, že podľa ich predstáv Poľsku patrilo oveľa väčšie územie, ako to, čo dostali. Zase Slováci preto, že v dôsledku narušenia historickej hranice na severe Uhorska sa 23 tisíc slovenských duší, napriek svojej vôli dostalo do Poľska.

Vytyčená v roku 1920 štátna hranica v oblasti Spiša, Oravy a Čadce pretrvala, po malých úpravách v roku 1924, do jeseni 1938, keď Beckovské Poľsko ukoristilo zo Slovenska 226 km², s takmer 6 tisícmi obyvateľov.

¹ Tesnopisecká správa o 22. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky. Bratislava, piatok, 22. decembra 1939, s. 7.

Na území pripojeného k Poľsku severo-zapadného Spiša, s rozlohou 170 m², bolo situovaných 14 dedín, ktoré do zmeny hraníc patrili do politického okresu Spišská Stará Ves. Spišské a oravské dediny patrili za 6 rokov, 1920—1925, do spišsko-oravského okresu so sídlom v Novom Targu, a po jeho zrušení, do novotargského okresu.

Hranice cirkevnej správy inkorporovaného územia sa nekryli s hranicami politickej administratívy. V dôsledku toho 14 dedín Spiša spadalo do deviatich farností, ktoré *ab immemorabili tempore* patrili do dunajeckého dištriktu (*districtus dunaviczensis*)², a potom do nedeckého dištriktu (*districtus nedecensis*) spišskej diecézy, ktorá sa v roku 1804 stala sufragániou jagerského arcibiskupstva.

13 oravských obcí, situovaných na hornej Orave, o rozlohe 413 km², patrilo do trstenského dekanátu. Tieto dva slovenské dekanáty, evidované ako spišský a oravský dekanát boli v rokoch 1920—1925 súčasťou krakovskej archidiecezy, ale cirkevná jurisdikcia nad 18. spišsko-oravskými farnosťami patrila naďalej spišskému biskupovi. Takto bolo až do vydania pápežom, 29. júna 1925, buly *Vixdum Poloniae unitas*³. Ustanoveniami buly cirkevná jurisdikcia nad odpojenými od spišskej diecézy farnosťami prešla na krakovskú archidiecézu.

V prvom období biskup Wojtaššak realizoval, čiastočne, biskupské právomoci vyplývajúce z jeho jurisdikcie. Tak napríklad v roku 1921 odpojil javorinskú filiálku od Jurgova, a podriadil ju ždiarskej farnosti⁴. V tom istom roku menoval v Hladovke, patriacej v rokoch 1920—1924 Poľsku, slovenského farára⁵. Na druhej strane nereagoval v situácii, keď krakovské knieža realizoval úkony patriace spišskému biskupovi z titulu jeho jurisdikcie. Tak bolo napríklad v apríli 1921, keď po smrti jurgovskeho farára, a zároveň spišského dekana, Antona Kubasáka, rodáka zo Zubrohlavy na Orave, knieža Sapieha menoval dekanom Jána Pataky⁶; či 1. júna 1923, keď po smrti slovenského farára v Nedeci, Júliusa Rácza, kardinál Sapieha zveril na dva mesiace vedenie nedeckej farnosti Slovákovi Jánovi Pataky, ináč kacvínskemu farárovi a šéfovi spišského dekanátu,

² Pozri napríklad *Schematismus* z roku 1812: *Schematismus cleri dioecesis Scepusiensis pro anno MDCCCXII*. Leutschoviae. Typis Podhoránszkianis, s. 56—66.

³ Bula mala oficiálny názov *Ditionis Polonicae de nova dioecesium latini ritus circumscriptione*. In: *Notificationes e Curia Principis Metropolitae Cracoviensis*. A.D. 1926, Nr. I—II.

⁴ Archiwum Krakowskiej Kurii Metropolitalnej, Akta Parafialne [ďalej: AKKM, APA] 79 (Jurgów). Bez paginácie.

„Dopiero latem r. 1921 przyjechał biskup spiski Ks. Wojtaššak do Jaworzyny bierzmować i wtedy na prośbę jaworzyńczan przydzielili Jaworzynę do parafii w Żdziarze”. In: *Pamiętnik komitetu budowy kościoła parafialnego w Jurgowie*. Archiwum Urzędu Parafialnego w Jurgowie; J. Ciągwa: *Kościół Krakowski a prawa językowe mniejszości słowackiej na Spiszu w latach 1920—2005*. In: „*Cuius regio, eius religio?*” II. Red. G. Górski, L. Ćwikła, M. Lipska. Lublin 2008, s. 273.

⁵ *Ibidem*, s. 271—272.

⁶ AKKM, APA 211 (Niedzica). Bez paginácie.

a následne 1. augusta 1923 menoval administrátorom Nedece Poliaka, Franciszka Łasaka⁷. Už tých niekoľko uvedených príkladov dokazuje jednoznačne, že administratívne úkony krakovského arcibiskupa, vykonané bez súhlasu spišského ordinariusa, boli zjavným porušením jurisdikcie biskupa Vojtaššáka. Biskup Ján však mlčal.

V období 1920—1939 „krakovský arcibiskup postupoval voči slovenským kňazom tolerantne”⁸. Slovenskí dušpastieri mohli, podľa svojej vôle, odísť na Slovensko⁹, alebo viesť dušpastiersku činnosť na farách spišského dekanátu krakovskej arcidiecézy. Dôkazom tolerancie krakovského cirkevného hodnostára bolo aj to, že v prípade kňazov, ktorí neovládali poľštinu kardinál dovolil kostolné obrady v slovenčine. Arcibiskup Sapieha výnimočne súhlasil aj so slovenčinou ako jazykom vyučovania náboženstva¹⁰.

21. februára roku 1923 otec biskup Vojtaššák poslal kardinálovi Sapiehovi dimisionalky dvoch alumnov spišského kňazského seminára, ináč dvoch jurgov-

⁷ V dopise zo septembra 1923, adresovanom Krajskému úradu v Krakove, krakovský kardinál písal: „Brak dostatecznej liczby księzy diecezjalnych skłonił nas do powierzenia dwóch tych sąsiednich parafii jednemu silnemu, zdrowemu i ochoczemu Kapłanowi Polakowi” (AKKM, APA 211 (Niedzica). Bez paginácie).

⁸ I. Chalupecký: *Biskup Ján Vojtaššák. K jeho verejnej a politickej činnosti*. Ružomberok 2009, s. 115.

⁹ Zo slovenských kňazov, pôsobiacich v spišskom dekanáte, odišiel na Slovensko, v roku 1929, len jeden sacerdos, Andrej Hric, rodák zo spišských Bijacoviec. Návrat sacerdosu Hrica na Slovensko nebol bez problémov. Kardinál Sapieha písal, 11. apríla 1927, Andrejovi Hricovi, o.i.: „Dziwnym wydaje się Nam staranie się Waszej Wielebności wbrew przepisom kan. 114, 116 i 117, u któregoś z XX. Biskupów w Czechosłowacji o przyjęcie do jego diecezji i przygotowanie się do opuszczenia Naszej Archidiecezji, nie mając od Nas zapewnienia, że Cię zwalniamy z Naszej Archidiecezji, do której jesteś na podstawie bulli *Vixdum Poloniae unitas* z dnia 29. czerwca 1925 inkardynowywany, i nawet o takie zwolnienie nie prosząc” (AKKM, APA 187/II (Łapsze Wyżne). Bez paginácie).

Procedúra vybavovania návratu kňaza Hrica na Slovensko bola natoľko zdĺhavá, že krakovský *Elenchus* na rok 1929 ešte stále uvádza sacerdosu ako farára vo Vyšných Lapšiach (Por. *Elenchus... pro anno Domini 1929*. Cracoviae. Typis Drukarnia Polska 1929, s. 108). O rok neskôr rodák z Bijacoviec bol už asi na Slovensku, lebo funkciu vyšňolapšanského dušpastiera spravoval kňaz Adam Duszyk. (Por. *Elenchus... pro anno Domini 1930*. Cracoviae 1930. Typis Drukarnia Polska 1930, s. 107).

Okrem prekážok vyplývajúcich z predpisov kanonického práva, rýchly návrat Hrica na Slovensko brzdili aj predpisy československej ústavy, z 29. februára 1920, o štátnom občianstve. V liste kardinálovi Sapiehovi, z 1. apríla 1927, vyšňolapšanský farár tak o tom písal: „W ostatnich czasach podjąłem starania w sprawie mego powrotu do Słowacji i uzyskałem już przyjęcie przez Biskupa. Ponieważ po skończeniu czasów plebiscytowych nie optowałem na Czecho-Słowacju, straciłem obywatelstwo tamtejsze i muszę obecnie otrzymać od rządu Czecho-Słowacji pozwolenie na powrót do Kraju i ta sprawa jest również w toku. Kiedy te transakcje będą przeprowadzone, z góry orzec trudno, mogą potrwać parę miesięcy albo i dłużej” (AKKM, APA 187/II (Łapsze Wyżne). Bez paginácie).

¹⁰ Vieme, že taký súhlas dostal novobelský a krempaský farár, Frantisek Móš. Pozri: F. Móš: *Roky 1918—1939 na severnom Spiši*. Bratislava 1944, s. 13.

ských rodákov: Jána Martinčaka a Andreja Šilana¹¹. V lete 1923, keď jurgovský správca hľadal suplenta na čas svojej liečby, spišský biskup poradil Sikorovi, kde sa ma obrátiť na pomoc¹². Vzťahy medzi spišskou diecézou a krakovským arcibiskupstvom boli natoľko dobré, že biskup Vojtaššák nemusel zasahovať v prospech slovenského duchovenstva a slovenských farníkov. Navyše, niektoré problémy si poľskí Slováci vedeli vybaviť jednoduchou sťažnosťou, adresovanou krakovskému kardinálovi. Ku príkladu richtári obcí Jurgov, Čierna Hora a Repiska podali, 26. marca 1932, sťažnosť na správcu jurgovskej farnosti, dp. Antona Sikoru, že zakazuje spievať v kostole slovenské nábožné piesne. V vybavení sťažností knieža Sapieha dekretoval kuriálnej kancelárii: „Odpisać, aby od czasu do czasu śpiewano pieśni słowackie”¹³.

Archiválne Biskupského úradu v Spišskej Kapitule dokumentujú len jeden medzivojnový prípad hľadania pomoci u spišského biskupa. V septembri 1920, kňaz František Móš, toho času správca tribskej farnosti, prosil cirkevnú vrchnosť o záchranu slovenských cirkevných škôl v Poľsku. Móšov list vybavil vtedajší riaditeľ Biskupskej kancelárie, Ján Vojtaššák, ktorý správcovi Tribša dal nasledovnú odpoveď: „v školskej záležitosti spišská diecezálna vrchnosť nemôže naskrze zaujať nejaké stanovisko, ktoré by odporovalo nariadeniam poľskej vlády. [...] Túto školskú záležitosť, akokoľvek mi to protivne znie, musíte si dobromyseľne vyjednať so škôldozorcom v Novom Trhu. Dobré bude, keď aj tam zaujmete rázne stanovisko, ani nie tak Vy, ako údovia školskej stolice”¹⁴. Strohá formulácia Vojtaššákovej odpovede znie tvrdo. O niečo ho zjemnila časť vety „akokoľvek mi to protivne znie”. Z formálneho, v tom aj z právneho, hľadiska je však obsah odpovede absolútne korektný.

Veľkú angažovanosť spišského biskupa v obrane slovenského duchovenstva a vôbec slovenského ľudu na severnom Spiši a hornej Orave, môžeme dokumentovať najmä v rokoch 1945—1946, keď v zmenených politických a sociálnych povojnových podmienkach Slováci v Poľsku potrebovali ako nikdy predtým pomoci najvyššej mravnej autority, akou bol pre nich spišský ordinarius.

Poradie obranných akcií, ktoré podnikal významný rodák zo Zakamenného v záujme poľských Slovákov, sme zoradili v zásade podľa chronológie.

¹¹ AKKM, APA 79 (Jurgów). Bez paginácie; Pers. A 1458a.

¹² AKKM, APA 79 (Jurgów). Bez paginácie.

¹³ AKKM, APA 79 (Jurgów). Bez paginácie; por. tiež: J. Ciągwa: *Kościół Krakowski...*, s. 273.

¹⁴ F. Móš: *Roky...*, s. 8; I. Chalupecký: *Biskup Ján...*, s. 115.

Udalostí z rokov 1940/41 a 1945/46

Zaistenie v Ilave správcu jurgovskej farnosti, kňaza Antona Sikoru

Po smrti Antona Kubasáka, oravského krajana zo Zubrohlavy, dekana ne-deckého dištriktu, potom spišského dekanátu, spišský biskup menoval do funkcie správcu jurgovskej farnosti, kňaza Antona Sikoru, rodáka z Jablonky na Orave. Kňaz Sikora, pôvodom Slovák, vysvätený v Spišskej Kapitule, bol blízkym spolupracovníkom slovenského renegáta, kňaza Ferdinanda Machaya, taktiež z Jablonky, a na začiatku pôsobenia v Jurgove, tak ako kňaz Machay, tvrdého polonizátora.

Anton Sikora písal, 15. septembra 1939, jurgovskému rodákovi, kňazovi Alojzovi Miškovičovi (1902—1967), v tom čase vládnemu komisárovi pre pri-navrátene územie, neskôr profesorovi cirkevných dejín na CMBF v Bratislave, krátky list, ktorého obsah bol, ako na ešte nedávno razantného polonizátora, dosť šokujúci: „Keby ste bol v Ministerstve zahraničia, alebo aspoň mal styky nejaké s vládou, snáď dobre by bolo, keby títo Páni starali sa o obsadenie čím väčšieho terénu skrze Slovákov. Rozprával som o tom z ks. Madejom z Bialki a prosil ma, aby ste prišli aj k nemu, jestli pridu nejakí Páni z Bratislavy v ta-kích záležitostiach”¹⁵.

V nepublikovanom článku, tiež zo septembra 1939, v ktorom Anton Sikora popisuje jurgovskú dedinu, sa jeho autor veľmi pochválne vyjadruje o pripojení severného Spiša k Slovenskej republike, a o spokojnosti jurgovčanov so zme-nami, aké nastali po zmene hraníc: „Ľudia tešia sa a radujú, lebo veď už niet znenavidených hraníc ani na hôr ku Kežmarku ani na dol ku Novému Targu. Je to ozaj tá túžena sloboda, akej nebolo tu za 20 rokov”¹⁶.

14. novembra 1940 jurgovský administrátor bol nečakane zbavený osobnej slobody a deportovaný do Ilavy. Príčiny krátkej, päťtýždňovej internácie nie sú doposiaľ jasné. Sám kňaz Sikora písal po svojom návrate zo sedemročného pôsobenia v slovenskej pastorácii, že to boli politické príčiny: „W listopadzie r. 1940 zarządzeniem ministerialnym ówczesnego rządu słowackiego zostałem areztowany z powodów politycznych, a następnie przeniesiony do Wikartowiec koło Popradu, gdzie dotychczas jestem administratorem”¹⁷.

V dopise z 1. februára 1941 generálnemu riaditeľovi Ústrednej charity v Bratislave biskup Vojtaššák písal: „Stalo sa ale, že menovaného kedysi

¹⁵ ŠAL. Fond: Michal Griger. Kartón číslo 11.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ List A. Sikoru, písaný, 9. februára 1946, Kniežacej metropolitnej kúrii v Krakove (AKKM, Pers. A 1043. Bez paginácie).

v polovici novembra internovali v Ilave. Sám, vraj nevie prečo ani mu to neprezradili¹⁸.

Už v nasledujúci deň, 15. novembra 1945, sa biskup Vojtaššák obrátil na Ministerstvo vnútra. V úradnej korešpondencii písal: „Na nariadenie ministerstva vnútra po tieto dni bol odvedený zo svojho pôsobiska — Jurgova — tamojší duchovný správca dp. Anton Sikora a diecezánskemu úradu na neznámom mieste internovaný.

Nakoľko toto zdržanie a odvedenie menovaného stalo sa bez predbežného vedomia a upovedomenia jeho nadriadenej cirkevnej vrchnosti, v úcte podpísaný diecezánsky úrad dovoľuje si požiadať ministerstvo vnútra, aby ráčilo sdeliť biskupskému úradu v Spišskej Kapituli

1. Pre jaku príčinu bol dp. Anton Sikora odvedený a internovaný?
2. Kde je internovaný¹⁹?

Nakoľko v období 11. dní neprišla do Kapituli odpoveď, 25. novembra 1940 nasledovala urgencia: „Biskupský úrad v Spišskej Kapituli dovoľuje si pripomenúť čímskoršie vybavenie svojho prípisu čís. 3314/940, z 15. novembra 1940²⁰.

Odpoveď prednostu Ústredni štátnej bezpečnosti a osobného tajomníka ministra vnútra prišla v druhej polovici decembra 1940. V listoch z 19. decembra 1940 prednosta ÚŠB informoval Biskupský úrad, že „Anton Sýkora, správca fary obce Jurgov, bol zaistený v zaisťovacom tábore v Ilave a dnešným dňom činím opatrenie z príkazu pána ministra vnútra, aby bol prepustený na slobodu a súčasne mu určujem, ako miesto pobytu mesto Žilinu, s tým že sa nesmie vrátiť na územie zpäť prinavrátené zpod svrchovanosti býv. poľského panstva²¹. Z listu osobného tajomníka ministra vnútra, písaného tiež 19. decembra 1940, vysvitá, že dp. Sýkora bol na slobode už 18. decembra: „Dovoľujem si Vám úctive oznámiť, že dp. Sýkora z príkazu p. ministra bol včera prepustený zo zaisťovacieho tábora²². Osobný tajomník sa vôbec nezmiel o príčinách Sikorovej internácie, čo žiadal biskup Vojtaššák v dopise z 15. novembra 1940. Podľa biskupa Vojtaššáka kňaz Sikora bol prepustený zo zaisťovacieho tábora v Ilave 23. decembra 1940²³.

Záver listu ministerského tajomníka bol formulovaný o niečo inakšie ako informácia prednostu ÚŠB: „Do Jurgova a do kraja susediaceho s generálnym gubernátom nesmie viac prísť²⁴. Podľa Pavla Matulu dp. Anton Sikora vďačí svoje oslobodenie profesorovi Alojzovi Miškovičovi²⁵.

¹⁸ ABÚ, č. 343/1941.

¹⁹ ABÚ, č. 3314/1940.

²⁰ ABÚ, č. 3446/1940.

²¹ ABÚ, č. 3755/1940.

²² ABÚ, č. 3755/1940.

²³ Dopis biskupa Vojtaššáka, z 1. februára 1941, generálnemu riaditeľovi Ústrednej Charity v Bratislave (ABÚ, č. 343/1941).

²⁴ ABÚ, č. 3755/1940.

²⁵ P. Matula: *Cirkev a začiatky reslovakizácie na severnom Spiši a Orave po ich pripojení k Slovenskej republike*. „Dejiny“ — internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove — č. 2/2007, s. 82.

Už 23. decembra 1940 spišský biskup písal Sikorovi, že ho prekladá z Jurgova „a na vlastnú žiadosť vyznačuje Vám kaplánsku stanicu v Harhove“. Biskupský ordinariát zároveň informoval Sikoru o tom, ako sa má starať o liečebnú dovolenku. V ten istý deň biskup Vojtaššák písal o preložení Sikoru farárovi Harhova dp. Františkovi Chraščovi: „Týmto Vás upovedomujem, že na kaplánsku stanicu do Harhova preložený je dp. Anton Sikora, do toho času správca fary v Jurgove. Kaplánsku stanicu len písomne zaujme a bude si hneď pýtať od Vás povolenie na neurčitú dobu aby sa mohol ísť liečiť“²⁶.

Medzičasom spišský biskup navrhol Sikorovi niekoľko fár, v ktorých by chcel pôsobiť. V dopise z 8. januára 1941 ho nabádal, aby sa rozhodol, ktorú farnosť chce spravovať: „Biskupský Ordinariát avšak žiada, aby ste sa čím skorej rozhodli, ktoré z navrhnutých správ farských si volíte“²⁷.

20. januára 1941 biskupský ordinariát kladne reagoval na Sikorovu prosbu o udelenie liečebnej dovolenky: „Na základe lekárskeho svedectva pripojeného ku prosbe o liečebnú dovolenú, biskupský Ordinariát udeľuje Vašej Dôstojnosti tú dovolenú cez tri mesiace počnúc 20. januárom a súčasne žiada o súhlas k tomu od kultovej správy mšano. Po uplynutí vykázaney lehoty budete sa hlásiť do duchovnej služby. Oznámte diecéznemu úradu, kde budete tráviť liečebnú dovolenú“²⁸.

Vo veci kongruového doplnku pre Sikoru rozhodlo mšano už v decembri 1940. Ministerstvo poukázalo menovanému dušpastierovi zálohu za celý rok 1940. Keďže medzičasom sacerdos Sikora bol internovaný, a peniaze sa z Jurgova vrátili na ministerstvo, Ordinariát žiadal, 1. februára 1941, generálneho riaditeľa, aby určené Sikorovi peniaze mšano poslalo „už nie do Jurgova, ale do Vikartoviec, kde mu bola správa fary sverená a ktorú skutočne už zaujal“²⁹. Podobný obsah nájdeme v dopise spišského biskupa, z 5. februára 1941, adresovaného Ministerstvu školstva a národnej osvety: „Dp. Anton Sikora 1. februárom preložený bol z kaplánskej stanice v Harhove za dočas. správcu fary do Vikartoviec (okr. Poprad) . Na tejto poslednej stanici bude tráviť svoju zdravotnú dovolenku. Na túto poslednú stanicu nech je mu odosielaná kongrua. Nakoľko pošta v Jurgove, v neprítomnosti Antona Sikoru celú kongruu za rok 1940 účtarni Mšano vrátila, biskupský úrad snažne sa prihovára, by menovanému kongrua za celý rok 1940. a za január, február 1941. razom čím skorej do Vikartoviec bola odoslaná“³⁰.

Jablonský rodák bol správcom fary vo Vikartovciach takmer sedem rokov, t.j. od 1. februára 1941, keď bol biskupom preložený z kaplánskej stanice v Harhove do Vikartoviec, do konca augusta 1947. Faktickým správcom bol tam od

²⁶ ABÚ, č. 3755/1940.

²⁷ ABÚ, č. 49/1941. Doposiaľ nevieme, kedy presne a aké farnosti navrhol biskup Antonovi Sikorovi.

²⁸ ABÚ, č. 204/1941.

²⁹ ABÚ, č. 343/1941.

³⁰ ABÚ, č. 394/1941.

22. apríla 1941, t.j. po vyčerpaní trojmesačnej zdravotnej dovolenky (20. január 1941 — 21. apríl 1941), ktorú fakticky využil už ako administrátor Vikartoviec. Toto dlhé pôsobenie v slovenskej pastorácii vyvolalo dojem, že sacerdos Sikora, pôvodom Slovák, kedysi alumnus seminára v Spišskej Kapituli, ostane natrvalo na Slovensku. Z korešpondencie biskupa Vojtaššáka, z 29. augusta 1947, Sikorovi vysvitá, že sídelný biskup Spiša bol o tom pevne presvedčený. Stalo sa však inak. Totiž už 9. februára 1946 sa Sikora — bez vedomia spišského biskupa — obrátil na kardinála Sapiehu s prosbou o inkardovanie do krakovskej archidiecézy: „Ponieważ pragnę pracować w Polsce, proszę o łaskawe przyjęcie do służby w Archidiecezji Krakowskiej”³¹. 4. mája 1946 krakovský kardinál kladne reagoval na Sikorovu prosbu: „W odpowiedzi na pismo z dnia 9 lutego b.r. wyrażamy życzenie, aby Wielebność Wasza powrócił do naszej Archidiecezji, do której duchowieństwa należy, i objął pracę duszpasterską, jaką Mu wskażemy”³². Navyše v dopise z 20. októbra 1946 vyjadril želanie, „bym mógł objąć dawną placówkę duszpasterską w Jurgowie, gdzie pracowałem do 1940 roku, albo parafię w Chyżnym na Orawie”³³.

Zdá sa, že Anton Sikora informoval spišského biskupa o rezignácii z beneficium vo Vikartovciach až niekedy v lete 1947. 29. augusta 1947 biskup Vojtaššák písal správcovi Sikorovi: „Vaša Dôstojnosť prípisom výš uvedeného čísla³⁴ opakovane rezignuje neodvolateľne farské beneficium vo Vikartovciach už aj vzhľadom na to, že sa považuje za kňaza krakovskej diecézy. Keďže je tomu tak, o čom sa dozvedá biskupský úrad od Vašej Dôstojnosti až teraz: ráčte označiť biskupskému úradu deň, v ktorý si žiadate odovzdať správu fary, aby mohol vyslať dekana k jej prevzatíu”³⁵. Sacerdos Sikora po návrate do Poľska pôsobil v rokoch 1948 až 1956 ako farár v Kacvîne na Spiši.

Takmer otcovská starostlivosť biskupa Vojtaššáka o kňaza Antona Sikoru je v poľskej literatúre nepovšimnutá a ignorovaná. Práve naopak: kolujú nepravdivé a skreslené správy o jeho protipoľskom postoji, prenasledovaní poľských duchovných, ničení poľskej náboženskej literatúry ap.

Zdá sa, že v popise protipoľských akcií Slovákov najďalej ide J. Roszkowski, ktorý píše, že „księża z terenów Spisza i Orawy byli w okresie wojny oddawani w ręce hitlerowców, z rąk których ginęli w obozach zagłady”. Nuž medzi piatimi priezviskami, ktoré Roszkowski uvádza, nájdeme aj dp. Antona Sikoru³⁶.

³¹ AKKM, Pers. A 1043.

³² Ibidem.

³³ List Sikoru, z 20. októbra 1946, adresovaný Krakovskej Metropolitnej Kúrii (AKKM, Pers. A 1403).

³⁴ T.j. č. 127/1947 z 25. augusta 1947 (AKKM, Pers. A 1043).

³⁵ List spišského biskupa, č. 1862/47, z 29. augusta 1947, Antonovi Sikorovi (AKKM, Pers. A. 1043).

³⁶ J.M. Roszkowski: *O zagadnieniu polsko-słowackiego pogranicza*. „Orawa” 1995, nr 33, s. 61; E. Molitoris: *Spoleczne uwarunkowania powstania Towarzystwa Czechów i Słowa-*

Uväznenie novobelského a krempaského farára, Františka Móša

Kňaz František Móš, slovenský farár z Tribša, pôsobil v dvoch susedných farnostiach, t.j. v Novej Belej a v Krempachoch. Tesne pred zmenou poľsko-slovenskej hranice, v septembri 1939, bol jediným slovenským dušpastierom spišského dekanátu³⁷.

Kardinál Sapieha si Móša veľmi vážil. Príkladom kardinálovej náklonnosti k tribskému rodákovi bolo aj to, že mu v škole dovolil vyučovať náboženstvo v slovenčine. Po zmene poľsko-československej hranice pražskými protokolmi z 20. mája 1945, jurisdikcia nad deviatimi slovenskými farnosťami Spišského Zamaguria, ako aj deviatimi farnosťami hornej Oravy, patrila ešte krátko biskupovi Vojtášškovi. Bolo tak do jesene 1945, kedy, na základe dekrétu poľského prímasa z 18. novembra 1945, končila dočasná jurisdikcia spišského biskupa, získaná v jeseni 1939. Novembrový dekrét, vydaný poľským prímasom z poverenia Svätej Stolice, stanovil, že od 1. decembra 1945 jurisdikcia nad farnosťami spišského a oravského dekanátu patri krakovskému arcibiskupovi. V dekréte poľský cirkevný hodnostár navyše vyzval slovenských kňazov, aby opustili územie Poľskej republiky³⁸.

Poldruha mesiaca pred stanoveným termínom sa veci ujali novotargské administratívne orgány: „W akcji wymierzonej przeciwko słowackim księżom posłużono się nowotarskim UB, którego funkcjonariusze 13 października 1945 r. dokonali objazdu Niedzicy, Kacwina, Łapsz Niżnych, Łapsz Wyżnych i Trybsza”. Celem rekonesansu było zmuszenie słowackich księży do opuszczenia Polski. Wszędzie spotykali się ze zdecydowaną postawą miejscowej ludności, prezentującej prośłowackie nastawienie i występującej w obronie księży. Funkcjonariusze UB, „widząc takie nastawienie do księży słowackich i Słowaccyżny”, polecili „w grzecznym tonie wszystkim księżom wymienionych wsi, by w terminie 2—3 dni byli łaskawi opuścić terytorium polskie”³⁹.

Po mesiaci, 16. novembra 1945, bol uväznený novobelský a krempaský farár František Móš. Dramatické okolnosti zaistenia farára popisuje J. Kwiek: „Miejs-

---

ków na Orawie. In: *Almanach Słowacy w Polsce. Slováci v Poľsku*. 8. Kraków 2001, Krakov, s. 186.

³⁷ V rokoch 1926—1939 bol to spišský dekanát len z formálneho hľadiska. Materiálne bol to viac dekanát podhalský, lebo v roku 1926 kardinál Sapieha pripojil k spišskému dekanátu tri veľké poľské farnosti (Bukowinu, Ostrowsko, Harklowu) a filiálky týchto farností. Po novej úprave hraníc spišského dekanátu počet farníkov narástol z 9 tisíc do 21 tisíc. Je len samozrejme, že prevaha poľskej populácie, ako aj menovanie dekanom poľského dušpastiera, namiesto vdp. Štefana Andrašovského, mohlo sa stať vhodným nástrojom polonizácie Slovákov na Zamaguri.

³⁸ I. Chaluppecký: *Biskup Ján...*, s. 121.

³⁹ J. Kwiek: *Żydzi, Łemkowie, Słowacy w województwie krakowskim w latach 1945—1949/50*. Wyd. 2. poprawione i rozszerzone. Kraków 2002, s. 267.

cowa ľudnosť, głównie kobiety, stanęła w jego obronie, obrzucając samochód UB kamieniami i usiłując nie dopuścić do jego aresztowania. Funkcjonariusze UB opanowali sytuację dopiero po oddaniu serii strzałów w powietrze⁴⁰. Prvými, čo sa ujali svojho duchovného otca boli jeho farníci, ale aj rodáci z Tribša. Už 17. novembra 1945 išla navštíviť duchovného otca v Novom Targu delegácia novobelanov. Po rozhovore s farárom sa delegácia dozvedela, že vdp. pán nebol bitý ani zviazaný ako aj to, že príčinou uväznenia bolo publikácia jeho spomienok⁴¹. V odpovedi novobelskému obecnému úradu, z 21. novembra 1945, dekan Vojtas správne poznamenal, že „Jeho uväznenie sa tu kvalifikuje ako pomsta na statočnom slovenskom kňazovi, brošúra je len vhodnou zámienkou. Tento náhľad všeobecne panuje u nás. Takto sa nebuduje vzájomnosť medzi národami. Tento prípad narobil mnoho zla“⁴². V *Osvedčení*, ktoré nedecký dekan formuloval 19. novembra 1945, jurgovský rodák písal o. i.: „Práve teraz dostávam z Bratislavy úradnú informáciu že o zatknutí vdp. dekana Móša, ktoré spravilo na celom Slovensku tak veľký rozruch, vie už nielen Praha, ale aj Rím a Amerika [...]. Nakoniec pripomínam, že Biskupstvo Spišské v dôsledku týchto udalostí vydalo rozkaz ku odvolaniu všetkých slovenských kňazov z tohto územia“⁴³.

Z korešpondencie kardinála Sapiehu vysvitá, že do krakovskej kúrie pu-tovali početné spišské deputácie, žiadajúce oslobodenie kňaza⁴⁴. 18. novembra 1945 išiel do Krakova, ako emisár tribšanov Pavol Bizub, rodený brat Valenta Bizuba, predsedu Liberation Committee for Spiš and Orava v Chicagu. Žiaľ, cesta emisára skončila tragicky: „Paul Bizub, the courier, went to Krakow and filled his mission. That same day he returned to his home, but in the evening of the same day, twenty armed Polish soldiers came into his home and shot him. Another soldier then beat him over the head, causing instant death. [...] The funeral was held on January 29, 1946“⁴⁵.

7. januára 1946 biskup Ján Vojtaššák prosil o intervenciu čsl. konzulát v Krakove⁴⁶: „Poľské policajné úrady svojho času zaistily dp. **Františka Móša** rkat. farára dekana v Novej Belej. Menovaný je zaistený v Krakove v nejakom väzení. Biskupský úrad podáva úctivú žiadosť na čsl. Konzulát by ráčil zakro-čiť na patričných úradoch v tom smysle, aby dp. František Móš bol bezokladne

⁴⁰ J. Kwiek: *Z dziejów mniejszości słowackiej na Spiszu i Orawie w latach 1945—1957*. Kraków 2002, s. 20; Idem: *Żydzi, Lemkowie i Słowacy...*, s. 268.

⁴¹ List predstavenstva obce Nová Belá, z 20. novembra 1945, dekanovi nedeckého dištriktu, Jozefovi Vojtasovi. ŠAL. Fond: Michal Griger. Kartón č. 13.

⁴² Ibidem.

⁴³ Dekanát Nedecký, Biskupstvo Spišské. Číslo spisu: 227/1945. Veľká Franková, 19. novembra 1945.

⁴⁴ AKKM, Pers. B 1814.

⁴⁵ I. Matasovsky-Matuschak: *The abandoned ones. Tragic story of Slovakia's Spiš and Orava Regions 1919—1948*. Bez miesta vydania, 2008, s. 80.

⁴⁶ Spišský ordinár poslal dopis do Krakova, kde sa v tom čase o československých občanov staral Orgán Ochrany a Pěče nad obě. československými v Krakově.

na slobodu prepustený a bol mu uvoľnený slobodný priedchod do Čsl. Republiky, aby mohol zaujať vyznačené mu pôsobisko vo Veľkej Lomnici. RK Biskupský úrad obnovuje svoju žiadosť a ostáva s prejavom hlbokoj úcty⁷⁴⁷.

Posledná veta listu svedčí o tom, že citovaná korešpondencia nebola prvá. Navyše sa nám zdá, že veta „a bol mu uvoľnený slobodný priedchod do Čsl. Republiky“ blízko súvisí s dopisom, z 5. januára 1945, kňaza Jána Kubičára, ináč niekdajšieho farára v Tribši, v tom čase administrátora v Matejovciach, v ktorom jeho autor písal biskupovi Vojtaššákovi o.i. „Keď je možné, Vaša Excelencia, dobre by bolo, v záujme pána dekana Františka Móša, z Novej Belej prípis asi tohto znenia, že pán dekan František Moš má už tuná na Slovensku vyznačené miesto pôsobiska a že v prípade keď bude prepustený nezostane v Poľsku. [...] Došly totiž o ňom zprávy, že poľské úrady sú ochotné ho prepustiť s tým keď hneď odíde do ČSR a nezostane tam, ako to urobil po prvej svetovej vojne⁷⁴⁸. Nie sme v stave presne stopovať spad pohnutých udalostí, a určiť odkiaľ novobelania, ktorých predstaviteľ, Valent Kalafut, navštívil kňaza Kubičára, a potom aj spišského biskupa, vedeli o tom, že poľské úrady sú ochotné oslobodiť Móša pod podmienkou, že odíde na Slovensko. V každom prípade správa, ktorú doniesol Valent Kalafut do Maťašoviec, a potom na Spišskú Kapitulu, odražala skutočný stav vecí, čo nám dosvedčuje dopis Sapiehu z júna 1946, na ministra Kiernika: „Doniesiono mi, že sąd zgodziłby się na wypuszczenie z więzienia, ale pod warunkiem, że będzie zaraz odstawiony za granicę. Uważam, że to załatwienie byłoby najodpowiedniejsze. Wniosek taki ma być przesłany do ministerstwa⁷⁴⁹.

Z dopisu farárov Jána Kubičára a Jozefa Farbaríka, písanom 8. januára 1946 v Milbachu, dekanovi Vojtasovi sa dozvedame, „že údajne naše veľvyslanectvo vo Varšave vyslalo do Krakova osobitného právneho zástupcu, ktorý by zastupoval Pána Dekana“. Spomenutí dušpastieri prosia dekana Vojtasa, aby sa ráčil obrátiť „na ONV v Sp. Starej Vsi a na iné zodpovedné miesta, aby sa v jeho veci zakročilo a to diplomatickou cestou Bratislavy, poľažne Prahy a cestou konzulátu čsl. v Krakove⁷⁵⁰.

V odpovedi na Vojtaššákovu výzvu, správca krakovského Orgánu Ochrany a Pěče, František Veselý, písal, 18. januára 1946, spišskému biskupovi, „že ve věci zajištěného řim. kat. kněze, děkana z Novej Belej, jsme podnikli patřičná opatření, o jejichž výsledků Vás zavědomíme⁷⁵¹.

12. januára 1946 spišský generálny vikár informoval bratislavské povere-níctvo SNR pre školstvo a osvetu, že F. Moš „ustanovený bol za expozita vo

⁴⁷ ABÚ, č. 27/1946.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ List kardinála Sapiehu, č. 3775, ministrowi správy, Władysławowi Kiernikowi. AKKM, Pers. B. 1814.

⁵⁰ ŠAL. Fond: Michal Griger. Kartón číslo 13.

⁵¹ ABÚ, č. 27/1946.

Veľkej Lomnici”, pričom prosil poverenie, aby menovaný dostával kongruu z III. kaplánskej stanice v Námestove⁵².

Po troch týždňoch, 5. februára 1946, zástupca povereníka písal Biskupskému úradu kladnú odpoveď, a informoval, že od 1. decembra 1945 František Míš bude dostávať „zúčtovateľnú zálohu na kongruu v ročitej sume Kčs 15.804. [...] v mesačných vopred splatných čiastkach a všeobecný drahotný prídavok, ročne Kčs 3.960.”⁵³.

Veľkolomnický farár, Štefan Hašuš, radostne reagoval na pridelenie do jeho farnosti expozita Františka Míša. V dopise dekanovi Vojtasovi, 17. apríla 1946, písal: „Keby ste ráčili o ňom niečo vedieť, odpíšte mi hneď, že mu všetko pripravím a ľudí poučím. Veľmi mi je potrebný, nikdy tak, ako po Veľkej noci, keď mám odpust 5. mája, 26.—27. apríla mám všetky školské deti spovedať vyšej 200. Potom si už odpočine, nebude mať práce! Plat je už poukazaný od poverenia”⁵⁴.

24. februára 1946 sa biskup Vojtaššák obrátil na Ministerstvo vnútra s prosbou o intervenciu vo veci uvoľnenia uväzneného kňaza, keďže poslaná do Krakova „žiadost’ ostala bez výsledku. Biskupský úrad preto dovoľuje si obrátiť sa na Ministerstvo vnútra, by ráčilo spôsobom primeraným zakročiť, aby menovaný dp. František Míš bol bezokladne na slobodu prepustený a bolo mu umožnené zaujať pôsobisko vyznačené v duchovnej správe vo Veľkej Lomnici”⁵⁵. Ministerstvo vnútra posunulo biskupskú žiadosť, podľa pravidiel vecnej kompetencie, Ministerstvu zahraničných vecí. Posledné Ministerstvo informovalo, 8. júla 1946, Ministerstvo vnútra o telegrame nasledovného obsahu: „Polské ministerstvo zahraničných vecí oznámilo, že kňez Frant. Míš byl zadržán na základě žádosti prokurátorem zvláštního trestního soudu, jak podezřelý z činnosti, která škodila polskému národu. Vyslanec podniká novou intervencí po obdržení této odpovědi. O delším průběhu jednání podá tam ministerstvo zahraničních věcí svým časem zprávu. O hořejším uvědomuje se současně biskupský úřad v Spišské Kapituli”⁵⁶.

V júni 1946 vo veci oslobodenia slovenského dušpastiera intervenoval aj krakovský kardinál Adam Š. Sapieha. V liste ministrovi správy, Władysławowi Kiernikovi písal: „Na Spiszu przyłączonym do Polski aresztowano X. Franciszka Mosza prob. w Białej Spiskiej z powodu jego antypolskiego nastawienia. Ludność tamtejsza ciągle udaje się z prośbą o zwolnienie go. Jest to ksiądz zresztą nienaganny, ale uparty Słowak. Uwięzienie jego na całym Spiszu jest

⁵² ABÚ, č. 102/1946.

⁵³ ABÚ, č. 756/1946. Nedá sa racionálne vysvetliť, prečo citovaný dopis prišiel na Kapitolu až 6. apríla 1946. Por. razitko Diecézneho Úradu: „Došlo 6.IV.1946”.

⁵⁴ List farára Hašuša dekanovi Vojtasovi. Huncovce, okr. Kežmarok, 17. apríla 1946, číslo 91/1946 (ŠAL. Fond: Michal Griger. Kartón číslo 13).

⁵⁵ ABÚ, č. 393/1946.

⁵⁶ ABÚ, č. 745/1946.

powodem rozdrażnienia i podszyca antypolskie usposobienie. Doniesiono mi, że sąd zgodziłby się na wypuszczenie z więzienia, ale pod warunkiem, że będzie zaraz odstawiony za granicę. Uważam, że to załatwienie byłoby najodpowiedniejsze. Wniosek taki ma być przesłany do ministerstwa. Otóż moja prośba, by Pan Minister zechciał wydać rozporządzenie, by władze administracyjne zastosowały się do tego wniosku. Dla uspokojenia tamtejszej ludności i pozyskania jej dla Polski będzie to bardzo pożądanym, a jest ona ciągle wystawiona na agitację przeciw Polsce i należy unikać tego rodzaju podnieć⁵⁷.

Na margo podmienky vyhostenia novobelského farára z územia poľského štátu načim poznamenat', že poľský trestný zákonník z 11. júla 1932 nepoznal trest vyhostenia. V takej situácii eventuálny rozsudok vykázania by sme museli jednoznačne hodnotiť za protizákonný postup, lebo od konca 18. storočia, trestné zákonníky takmer celej Európy, zakotvovali zásadu *nulla poena sine lege poenali anteriori*. Faktické mimosúdne vykázanie z Poľska farára Móša bolo taktiež v rozpore s poľským právnym systémom, lebo žiaden štát nemôže vyhostiť svojho občana bez právoplatného súdneho rozsudku.

Dp. farár Móš bol vo väzbe celých deväť mesiacov. Vo verejnosti kolovali správy, že príčina veľkých pretiahov tkvie v tom, že zvláštny trestný súd v Krakove ešte stále nemal preloženú do poľštiny 18. stránkovú brožúru uväzneného farára *Roky 1918—1939 na severnom Spiši* (Bratislava 1944), považovanú za hlavný dôkaz obvinenia. Archivná kverenda prof. Kwieka ukazuje, že sa vo veci uväzneného dekana zhromaždili aj iné obvinenia: „Ks. Mosz, który publicznie głosił, że Spisz ani pod względem politycznym, ani kościelnym do Polski nie należy. Odmawiał wygłaszania ogłoszeń w związku z rozpoczęciem roku szkolnego, jak również wydania wyciągów metrykalnych, oświadczając, że na Spiszu mieszkają tylko obywatele słowaccy, więc do Wojska Polskiego nie pójdą, zresztą za parę dni wszystko się zmieni”⁵⁸. Po pravde krakovskej prokuratúre sa nepodarilo zhromaždiť akékoľvek závažné materiály obvinenia. V dôsledku toho krakovský zvláštny trestný súd vyniesol rozsudok o kňazovej nevine⁵⁹.

Nedá sa, vzhľadom na obmedzené pramenné podklady, určiť, do akej miery sa krakovský kardinál pričínil do oslobodenia tribského rodáka.

Po prepustení z väzby sa vdp. František Móš nakrátko zdržal v novobelskej farnosti, kde ho zo spovednice brutálne vyhnal tamojší poľský farár Benedykt Kwaśny⁶⁰.

⁵⁷ List kardinála Adama Š. Sapiehu, č. 3775, z júna 1946, ministrowi správy Władysławowi Kiernikowi (AKKM, Pers. B 1814).

⁵⁸ J. Kwiek: *Z dziejów mniejszości słowackiej...*, s. 19; Idem: *Żydzi, Łemkowie, Słowacy...*, s. 267.

⁵⁹ J. Kwiek: *Z dziejów mniejszości słowackiej...*, s. 20; Idem: *Żydzi, Łemkowie, Słowacy...*, s. 268.

⁶⁰ *Zápisnica z 11. augusta 1968*. In: Archiv Kultúrno-sociálnej spoločnosti Čechov a Slovákov v Poľsku; J. Čongva: *Slovenčina v kostoloch na Spiši a na Orave*. „Život” č. 4/1990,

Nie sme v stave určiť, či sacerdos Móš bol, hoci aj krátko, farárom vo Veľkej Lomnici, ktorú mu spišský biskup prideliť telegraficky už 23. novembra 1945⁶¹. Podľa zistení Milici Majerikovej-Molitorisovej, sacerdos František Móš bol po oslobodení menovaný za správcu farnosti Nižná na Orave, a potom farnosti v Podolínci: „Napriek tomu, že bol po vyhnaní z Poľska menovaný za správcu farnosti Nižná na Orave a od 1. júla 1946 za správcu spišskej farnosti Podolínec, zdržiaval sa naďalej vo Veľkej Frankovej, ktorá bezprostredne susedila s obcami pričlenenými k Poľsku”⁶². Od 1. mája 1947 až do dôchodkového veku bol správcom farnosti vo Veľkej Frankovej. Pravý slovenský martýr zomrel 12. septembra 1971. Spočívá na cintoríne vo Veľkej Frankovej.

Jurgovský farár Karol Kubala a ostatní slovenskí kňazi

Dp. Karol Kubala bol, aj doteraz, posledným slovenským farárom v Jurgove. Menovaný do Jurgova biskupom Vojtaššákom, 20. júla 1944⁶³, spravoval jurgovskú farnosť necelé poldruha roka. Aj jemu prišlo zákusť brutalitu nových povojnových pomerov, o.i. strielanie vojakov pod oblokmí fary, či krátke uväznenie v Novom Targu. Spomína svedkyňa týchto čias, jurgovská krajanka Mária Cibrinová (rodená Gombošová): „Tiež je tam⁶⁴ klamstvo, že pán farár Kubala podpísal protokol, že mu nebolo ublížené. Najprv ho mučili a potom mu dali podpísať nejaký protokol. Väznili ho v Novom Targu a v noci ho prepustili v jemu neznámom prostredí. Nevedel čo s ním zamyšľajú či ho po ceste zabijú. Išiel 18 km v noci peši do Jurgova 3 kroky vpred a 3 kroky pozpiatky. K tomu ho pri rybolove odrodilec J.G. napadol, polámal mu udicu a dokopal ho do rozkroku, že na následky toho predčasne zomrel”⁶⁵. V Protokole Komisji do zbadania zajšć i sytuacji narodowošćiewej na Spiszu, z 26. septembra 1945 nájdeme dve vety výpovede kňaza Kubalu: „Według ošwiadczenia miejscowego proboszcza, księdza słowackiego Karola Kubali, złożonego na pišmie, duchowieństwo słowackie nie podnosi żadnych skarg na Milicję miejscową i władze wojskowe.

s. 8. „Aj keď ho krakovský súd následne oslobodil zo všetkých obvinení, na svoje miesto sa už vrátiť nemohol. Farnosť v Novej Belej bola obsadená mníchom Benedyktom Kwašnym, ktorý ho už na faru nepustil” (M. Majeriková-Molitorisová: *Slovenský kňaz z Tribša, František Móš*. „Život” č. 9/2011, s. 7).

⁶¹ *Officio Decanali in Sp.St.Ves telegraphice ad notitiam: [...] Móš Fr. pro Exp. in V. Lomnica* (ABÚ, č. 1657/1945).

⁶² M. Majeriková-Molitorisová: *Slovenský kňaz z Tribša...*, s. 7.

⁶³ RD Carolus Kubala, coop. Lúžnaensis, erga patronalem presentationem nominatus est parochus in Jurgov („Diecezánsky Obežník Biskupstva Spišského 1944, č. 6, s. 47).

⁶⁴ T.j. v protokole, z 26. septembra 1945, Komisji do zbadania zajšć i sytuacji narodowošćiewej na Spiszu.

⁶⁵ M. Cibrinová: *Dokedy sa bude prekrúcať história Spiša a Oravy?* Nepublikovaný materiál v archíve redakcii „Život”.

Ksiądz Kubala oświadczył również, że nie jest mu wiadome, aby na terenie Jurgova był stosowany jakikolwiek ucisk w stosunku do ludności miejscowej⁶⁶.

Je len samozrejme, že to nebola pravda. Ťažko by však bolo reálne očakávať od jurgovského kňaza, aby po takých príkoriach vypovedal niečo iné. Iste dobre predvídal, že Komisia odíde z Jurgova ešte v ten istý deň, a on sa stane terčom odvetných útokov zo strany poľskej milície a vojska⁶⁷.

Nevieme, či spišský ordinár mal podrobné informácie o osude prenasledovaného sacerdosu. Nenašli sme dôkazy, že sa biskup Vojtaššák podujal individuálnej intervencie v Kubalovej kauze. Prípady surového postupu voči slovenským duchovným boli v tom čase, tak na Spiši, ako aj na Orave, na dennom poriadku⁶⁸. Namiesto individuálnych intervencií, ktoré ani neboli možné, lebo biskup Vojtaššák bol práve vtedy uväznený, 23. novembra 1945 zabezpečil kňazom, vyhosteným z Poľska, pôsobiska v slovenských farnostiach spišskej diecézy. Jedným z takto zaopatrených dušpastierov bol aj jurgovský farár, Karol Kubala, telegraficky disponovaný do Spišskej Soboty: „Pán farár Kubala **Ždjar** Zaujmite stanicu kaplánsku spišskosobotskú. Ordinariát⁶⁹. Ten istý prameň obsahuje rozhodnutie spišského ordinariátu, ktoré disponovalo do slovenských fár všetkých slovenských dušpastierov nedeckého dištriktu, vyhostených z Poľska v jeseni 1945. „Telegram, 23.XI.1945. Dekanský úrad **Spišská Stará Ves**. Ordinariát ustanovuje Farbarika správcom fary v Milbachu Kubičára v Kluknave Móša v Lomnici Lihositha v Javorine Kubalu kaplánom v Sobote Jána Kubičára vicerektorom seminára Záhoru a Ovšonku prepušťa do Trnavy. Ordinariát. Poďáva Biskupský úrad Spiš. Kapitula⁷⁰. Druhým telegramom, poslaným na dekanský úrad v Čimhovej Liesku ordinariát vyzval oravského farára Doránskeho „nech podá sem zprávu o sebe⁷¹. Je len samozrejme, že sa biskup postaral,

⁶⁶ J. Kwiek: *Z dziejów mniejszości słowackiej...*, s. 88.

⁶⁷ Násilie voči Slovákom bolo reálnym javom, hoci protokol hovorí úplne niečo iné. Sám som bol, ako šesťročný chlapec, očitým svedkom takého násillia v Jurgove, na ktoré už asi nikdy nezabudnem. Mojich jurgovských krajanov, Andreja Gomboša a Jozefa Lacniaka, stýraných bitím, vedených pod bajonetmi po celej dedine, mám stále pred očami.

⁶⁸ Jurgovský rodák Jozef Vojtas (1906—1977), v rokoch 1939—1945 dekan nedeckého dištriktu, písal o násilli voči slovenským duchovným v 1945: „R. 1945, keď Poliaci znovu obsadzovali hornú Oravu a severný Spiš, zavreli vdp. dekana Františka Móša v Novej Belej a 9 mesiacov ho väznili. Potom ho vykázali na Slovensko bez toho aby si mohol niečo vziať so sebou zo svojho majetku. — Alebo na hornej Orave v Bukovine — Podsklí ako vtedy kruto zaobchádzali s naším kňazom Adolfom Wagnerom, tamojším správcom fary! — A konečne do 8. dec. 1945 Poliaci vypovedali z tohto územia všetkých našich kňazov” (J. Vojtas: *Osvedčenie*. V Lubici 14. októbra 1966). Citovaný dokument vlastní vdp. Štefan Koma, bývalý správca farnosti Liesek. Text dokumentu citujeme z knihy M. Garek: *Horná Orava a severný Spiš v rokoch 1945—1947*. Krakov 2007, s. 240.

⁶⁹ *Telegraphice disponuntur*: [...] Kubala Carolus, P. in Jurgov (h.t. in Ždjar) pro C. in Sp. Sobota (ABÚ, č. 1657/1945).

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem.

tým istým dekrétom z 23. novembra 1945, presťahovať na Slovensko aj farárov trstenského dekanátu⁷².

Odcitujme ešte latinskú, pôvodnú verziu telegramu, ako presnejšiu a komplexnejšiu: „Telegraphice disponuntur: Farbarik Jos. e Fridman pro A. in Milbach; [...] Kubala Carolus, P. in Jurgov (h.t. in Ždiar) pro C. in Sp. Sobota; Officio Decanali in Sp. St. Ves telegraphice ad notitiam: disp. Farbarík J. pro A. in Milbach; Kubičár J. pro A in Kluknava; Moš Fr. pro Exp. in V. Lomnica; Lihosith Ign. pro A. in Javorina; Kubala Carolus pro C. in Sp. Sobota; Kubičár Fran. pro vicerecore sem.; Záhora Sim. et Ovšonka in Dioec. Trnavaensem dimittuntur.

Offo Dec. in Čimhová telegr. ad notitiam [...] Doránsky Andr. provocatur ad relationem de semetipso⁷³.

Násilie, ktoré voči slovenským kňazom vyvíjali orgány svetskej moci: milícia, štátna bezpečnosť, vojsko, orgány štátnej správy a samosprávy, síce neboli inšpirované najvyššími predstaviteľmi krakovského cirkevného ústredia, na druhej strane však krakovskí cirkevní hodnostári, predovšetkým kardinál Sapieha, prezentovali postavy neutrálnych pozorovateľov vývinu drastických udalostí. Nenašli sme vlastne ani jedno gesto aspoň jedného kňaza krakovskej archidiecézy, vyjadrujúce nespokojnosť s osudom slovenských oltárnych bratov. Taký postoj krakovskej katolíckej cirkvi treba právom považovať za tichú akceptáciu politiky tvrdého zaobchádzania so slovenským duchovenstvom. Práve naopak. Po nástupe poľských kňazov na uprázdnené spišské a oravské farnosti môžeme dokladovať, najmä u rádrového duchovenstva, stúpajúcu agresivitu voči spievaniu v kostoloch slovenských piesni. Takú prax môžeme dokumentovať ešte aj v roku 1957, keď sa na obranu Slovákov v Poľsku postavil American Liberation Committee for Spiš and Orava. Americký Výbor poslal 2. septembra 1957 roku tri protestné listy, adresované: Władysławowi Gomułkowi, prímasovi Wyszyńskému a tribskému farárovi Pawłowi Koniorczykovi. V liste kňazovi Koniorczykovi Výbor konštatuje, že dostáva veľa správ zo Spiša a Oravy a taktiež od rodákov z Československa. „V spomenutých zprávach je podrobne uvedené, že ako [...] miestny farár v obci Tribš vystupujete ako najväčší nepriateľ proti našim rodákom a len preto že sú slovenskej národnosti. [...]. Taktiež sme veľmi zvedaví, že v ktorom odstavci Písma Svätého je napísano, že v kostole zejdení veriaci slovenskej národnosti, ktorí sa neznajú modliť po poľsky pripadne spievať po poľsky, aby boli ticho, ako ste Vy [...] vyhlásili v kostole⁷⁴.

⁷² „Ordinariatus Scepusiensis rescripto suo dđto 10. Nov. a. c. Nr. 1583. ad Ordinariatum Archiepiscopalem Cracoviensem directo decretum citatum ad notitiam sumpsit simulque omnes curatos suos in territorio questionato hucusque applicatos cum termino 30. Nov. a. c. in servitium suae revocavit” („Diecezanski Obeźnik”, č. 6/1945, s. 44).

⁷³ ABÚ, č. 1657/1945.

⁷⁴ List American Liberation Committee for Spiš and Orava, z 2. septembra 1957, tribskému farárovi Pawłowi Koniorczykovi (Archív Kultúrno-sociálnej spoločnosti Čechov a Slo-

Hmotná pomoc biskupa Vojtaššáka slovenským utečencom Dva listy spišského ordinára poľským kardinálom

Po zmene poľsko-československej hranice, 20. mája 1945, a po znovupripojení severného Spiša a hornej Oravy k Poľskej republike, nastali pre slovenské obyvateľstvo výnimočne ťažké časy. Protislovenský postoj prezentovali totiž, praktický až do poľsko-československej zmluvy z 10. marca 1947, orgány štátnej správy a samosprávy, poľskí kňazi a učители, vojsko⁷⁵, polícia, štátna bezpečnosť, poľskí pohraničiar, ale aj Poliáci z ľavého brehu Bialky. Ako príklad drasticky protislovenských opatrení uvedieme uznesenie samosprávnej rady obce Tatranská Bukovina. V uznesení, z 24. marca 1945, bukovinskej rady čítame, o.i.: „Wszystkich tych mieszkańców, którzy oświadczają, że są Słowakami, a mieszkają na polskich ziemiach w gromadach Jurgów, Jaworzyna, Rzepiska i Czarnogóra spowodować do opuszczenia tych gromad w drodze dobrowolnej, a w razie oporu przymusowo wysiedlić.

Wszystkich tych polskich obywateli, którzy oświadczają, że są Słowakami — a uprzednio odbyli czynną służbę w Wojsku Polskim i Państwu Polskiemu przysięgę wierności złożyli — prosimy pociągnąć do surowej odpowiedzialności za zdradę stanu”⁷⁶.

Na poľsko-slovenskom pomedzi šarapatila banda „Ognia“, Józefa Kurasia, rodáka z obce Waksmund pri Novom Targu. Tento človek si prisvojoval právomoci riadneho orgánu štátu: podpisoval rozsudky smrti, zabavenia židovského, slovenského, ale aj poľského majetku, nakladal vysoké kontribúcie. Pritom aj vraždil, lupil a kradol⁷⁷.

Badateľ poľsko-slovenských vzťahov tohto obdobia má niekedy dojem, že veľa týchto protislovenských akcií malo charakter iracionálnej odvety a pomsty za to, že sa Spišiakom a Oravcom podarilo pokojne a bezpečne prežiť obdobie 2. svetovej vojny, ako občanom Slovenskej republiky, čo nebolo dané obyvateľom Generálneho Gubernátu.

Prenasledovanie slovenského obyvateľstva malo viacero foriem. Za svoju neoblomnú slovenskosť treba bolo zaplatiť vysokú cenu. Interpelácia poslancov

vákov v Poľsku); J. Čongva: *Slovenčina v kostoloch na Spiši a na Orave. (2)*. „Život“ č. 6/1990, s. 8.

⁷⁵ Veľkú krivdu zo strany poľského vojska pocítili aj moji rodičia. Totiž v lete 1945 sa oddiel poľského vojska ilegálne nastáhoval do nášho domu, vtedy najväčšej budovy v Jurgove, a používal ho ako malú kasárňu do 23. apríla 1945, keď z viny vojakov zhorel.

⁷⁶ Rezolúcia Gminnej Rady Narodowej, z 24 marca 1945 r., do Tymczasowego Rządu Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie. In: J. Kwiek: *Z dziejów mniejszości słowackiej...*, s. 85.

⁷⁷ Z najnovšej literatúry o Kurašovi pozri napríklad štúdiu E. Molitorisa: *Postoj Józefa Kuraša „Ogña” ku slovenskej národnostnej menšine na Spiši a Orave v rokoch 1945—1947*. In: *Nepokojná hranica*. Krakov 2010, s. 157—195. O šarapatení Kuraša hovorí aj dokumentárny film, vyrobený Ústavom pamäti národa, *Bohom zabudnuté kúty*.

Ľudovej strany, podaná v Národnom zhromaždení 16. februára 1946, uvádza, že v tom čase vyhasli životy prinajmenšom 14. Slovákov. Boli viaceré prípady uväznenia, telesného týrania, krádeží a rabovačiek. V duchovnej a psychickej sfére ťažko doľahli na Slovákov: likvidácia slovenského školstva, eliminovanie slovenčiny ako jazyka bohoslužieb, či nariadenie, že matričné spisy musia byť prispôsobené poľskému pravopisu.

Výpočet protislovenských akcií, by si vyžiadal viacväzkové publikácie, čo dosvedčujú markantne o.i. spisy Komitétu utečencov zo Spiša a z Oravy v archíve vo Veľkej Bytči. Problém je pomerne dobré spracovaný v slovenskej historickej literatúre⁷⁸. V dôsledku prenasledovaní, nespočetných krívd (hmotných a morálnych), pocitu neistoty, čo prinesie najbližšia budúcnosť, okolo šesť a pol tisíc Spišiakov a Oravcov, to jest viac ako štvrtina populácie severného Spiša a hornej Oravy, hľadalo útočisko na území Slovenska.

Utečencom z Poľska spišský biskup pomáhal aj materiálne, čo dosvedčuje *Report* delegáta Amerického Výboru Oslobodenia Spiša a Oravy. Jozefa Miloslava Maťašovského: „He stated in his Report, that Bishop Vojtaššak was involved in helping the Spiš and Orava Slovaks even in 1946 when, in addition to clothing and feeding the Slovak refugees from Polish-held Spiš and Orava villages, he petitioned the ecclesiastical hierarchy in Poland for the return of the villages to Slovak Spiš diocese”⁷⁹.

Otec biskup Vojtaššák mal presné informácie, o tom, čo sa deje so Slovákami v Poľsku, a preto neváhal vystúpiť na ich obranu. 29. decembra 1945 napísal list poľskému prímasovi a v odpise aj krakovskému kardinálov Sapiehovi⁸⁰.

⁷⁸ Z najnovšej vedeckej literatúry pozri: M. Majeriková: *Postavenie slovenského obyvateľstva na severnom Spiši a hornej Orave po skončení druhej svetovej vojny (1945—1947)*. In: *Nepokojná hranica...*, s. 139—155.

⁷⁹ I. Matasovsky-Matuschak: *The abandoned ones. The tragic story of Slovakia's Spiš and Orava regions. 1919—1948*. Pennsylvania[?] 2008, s. 75.

⁸⁰ Biskupov list bol poľským cirkevným hodnostárom expedovaný v podobe odpisov, overených 5. januára 1946 biskupskou kanceláriou. V pátraní po pôvodnom texte listu, v Archíve Biskupského Úradu v Spišskej Kapitule, sme nemali úspech. Pravdepodobne si ho vypožičal prof. Alojz Miškovič, keď pripravoval do tlače knihu o severných hraniciach Slovenska. Originál sa teda môže ešte aj dnes nachádzať v písomnej pozostalosti jurgovského rodáka.

Pôvodný latinský text listu preložil do slovenčiny prof. Alojz Mišovič, a preklad uverejnil v svojej monografii, vydanéj pod pseudonymom Andrej Bielovodský, *Severné hranice Slovenska*. Bratislava 1946, s. 140—144. Zdá sa nám, že sa na Slovensku list biskupa Vojtaššáka ne-dočkal iných vydaní.

Na samom začiatku prof. Miškovič, asi zámerne, vynechal časť prvej vety listu. Totiž latinský text: „e captivitate et incarceratione per septem mentes durante, reduci ad Cathedram”, preložil do slovenčiny ako: „vrátiťvišiemu sa do svojho sídla”.

V Poľsku, prevzatý z Miškovičovej knihy, bol uverejnený dvakrát: v článku J. Čongvu: *Spišský biskup Ján Vojtaššák a Slováci v Poľsku* („Život” č. 2/1992, s. 8—9), a v VII. zväzku *Almanachu Slowacy w Polsce. Slováci v Poľsku*, ináč venovanom prof. Miškovičovi (Kraków 2000 Krakov, s. 155—158). Jozef Miloslav Maťašovský, delegát Amerického Výboru Oslobodenia

Z hľadiska témy predmetného príspevku načim odcitovať niekoľko viet decembrového listu, znázorňujúcich tragické polozenie slovenskej menšiny:

„Vpád Poliakov, nanovo obsadzujúc roku 1945 časti hornej Oravy a Spiša, vyženúc slovenským obyvateľom ich vodcov a učiteľov, neľudsky, ba kruto zaobchádzajúc s každým, kto si bráni svoje prirodzené národné práva, u tamojšieho ľudu všeobecne spravil tak nenávideným poľský národ, že tisíce týchto obyvateľov radšej opúšťa svoje rodné krby, cez stáročia úzkostlivo chránené a radšej sa vystahujú, ako by ako sa všeobecne vyslovuje boli nútení znášať poľské jarmo. Od toho času pod stálym tlakom poľskej polície čo aj slovenskí dušpastieri museli opustiť svoje farnosti, polozenie veriacich je na zaplakanie.

Eminencia, knieža kardinál! Čo som tuná uviedol, je písane viac krvou, ako atramentom. Krvou, tečúcou zo srdca obyvateľov a veriacich hornej Oravy a Spiša, ktorí nás stále prosia, aby sme ich, odtrhnutých, nenechali ich osudu. Krvou, tečúcou z môjho vlastného srdca, lebo vo veci odtrhnutých a proti vôli obsadených pokrvných Slovákov sa musím zastat”⁸¹.

Odcitované vety vyjadrujú verne situáciu Slovákov v Poľsku, ale aj hlboký Vojtaššákov súcit nad krutým osudom slovenských katolíkov, ktorí sa ocitli v cudzom štáte. Spišský ordinárius videl, ako účinný prostriedok pomoci „pokrvných Slovákov”, inkardovanie 18 spišských a oravských farností do spišskej diecézy, do ktorej patrili odjakživa. Perfektne koncipovaný výklad dejín slovenských goralov, ktorých národné cítenie bolo vždy, a je aj naďalej slovenské, mali presvedčiť adresátov decembrového listu, že vrátenie Slovensku dvoch dekanátov je riešením nielen spravodlivým, ale aj jedine možným. Navyše, pre veľké Poľsko malé časti Spiša a Oravy sú takmer bezvýznamné: „Sám predmet nedorozumenia, vzhľadom na veľké Poľsko, nemá významu a je ničím. Naproti tomu pre malého a chudobného brata Slováka aj také okýptenie znamená mnoho”⁸².

Spiša a Oravy (American Liberation Committee for Spis and Orava), dostal od biskupa Vojtaššáka overený odpis decembrového listu. Delegát prišiel n Slovensko dokumentovať fakty prenasledovania Slovákov v Poľsku. Po rokoch jeho sestra, Irene Matuschak, uverejnila anglický preklad listu v kanadskom časopise „Jednota” (Wednesday, August 22, 1984, p. 12), v rámci článku na pokračovanie pod titulom *The abandoned ones*. Pred tromi rokmi, v roku 2008, anglický text listu z 29. decembra 1945, bol uverejnený I. Matasovsky-Matuschak, v jej knihe *The abandoned ones. The tragic story of Slovakia's Spiš and Orava regions. 1919—1948*, v kapitole VII: *The Bishop's Appeal*, s. 76—79. Tento text vyšiel tlačou v Pocte na moje sedemdesiatiny. Pozri: *Państwo, prawo, społeczeństwo w dziejach Europy Środkowej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Józefowi Ciągwie w siedemdziesięciolecie urodzin* (Katowice—Kraków 2009, s. 480—483).

⁸¹ A. Bielovodský: *Severné hranice...*; *Almanach Slowacy w Polsce. Slováci v Poľsku*. 7. Kraków 2000 Krakov, s. 155; I. Matasovsky-Matuschak: *The abandoned ones...*, s. 78; *Państwo, prawo, społeczeństwo...*, s. 482.

⁸² A. Bielovodský: *Severné hranice...*; *Almanach Slowacy w Polsce...*, s. 156; I. Matasovsky-Matuschak: *The abandoned ones...*, s. 79; *Państwo, prawo, społeczeństwo...*, s. 482.

Biskup Wojtaśšák prosil adresátov svojho listu, aby na patričných miestach intervenovali v prospech korektúry štátnej hranice:

„Eminencia, knieža kardinál! Čo som hore načrtol, má presvedčiť Vašu Eminenciu, že je potrebná nejaká intervencia u poľskej vlády zo strany Vašej Eminencie, ktorá by bola bezpochyby veľkej váhy, aby nedovolila ďalej sa rozrastať nepriateľským vzťahom medzi Poľskom a Slovenskom [...] pre takúto maličkosť, ako je v pomere k veľkému Poľsku kúšтик hornej Oravy a Spiša — dvoch dekanátov, spolu len 18 farností, naproti tomu toľké tisíce nešťastných a nespokojných obyvateľov.

Nech vráti Slovensku historické hranice od stáročí rešpektované na hornej Orave a Spiši. [...] slovenskí Horalí hornej Oravy a Spiša, ktorí sú slovenskej národnosti, chcú opätovne a definitívne ku svojmu materinskému Slovensku. Ich túžba je spravodlivá a obidvom bratom veľmi záleží na tom, aby sa splnila”⁸³.

Vo veci prenasledovaných Slovákov spišský biskup nemohol urobiť viac. List biskupa Wojtaśšáka poľským cirkevným hodnostárom sa niekedy hodnotí ako svedectvo jeho naivity⁸⁴. Aj taká interpretácia je možná. Na druhej strane spišský ordinár mohol zdieľať presvedčenie, že pravda a spravodlivosť sú oveľa vyššie hodnoty, ako politická *ratio rei publicae*, a že najvyšší predstavitelia poľského duchovenstva, by tieto základné princípy mali realizovať v praxi.

Výzva spišského biskupa skončila bezúspešne. Žiaden z dvoch poľských kardinálov, oslovených biskupom Wojtaśšákom, sa nepodujal intervencie, nielen u poľskej vlády ale kdekoľvek. Navyše, neráčili ani formulovať, čo by sa už aj zo slušnosti patriło, odpoveď na Wojtaśšákov list⁸⁵.

Oveľa neskôr, 7. januára 1964, už v Senohraboch pri Prahe, otec biskup Wojtaśšák napísal list poľskému prímasovi Štefanovi Wyszyńskému. Tento druhý list už nesúvisí, ani len nepriamo, s právnym a faktickým postavením Slovákov v Poľsku. Je to len prirodzená vec, veď situácia slovenskej menšiny v Poľsku nebola po deviatich rokoch tak dramatická ako v čase expedovania listu z 29. decembra 1945.

Aj v liste zo začiatku 1964 roku spišský ordinárius prosil prímasa Wyszyńského, aby „veľkodušné a veľkorysé kroky na patričných miestach podujal” vo

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ I. Chalupcecký: *Biskup Ján...*, s. 12.

⁸⁵ V Archíve Krakovskej Metropolitnej Kúrie sa nám nepodarilo nájsť Wojtaśšákov list, poslaný kardinálovi Sapiehovi. Prímás Poľska, kardinál Stefan Wyszyński, zásielku dostal, o čom svedčí kópia, písaná na písacom stroji, v primasovskom archíve. Pôvodný text listu prepísal pravdepodobne tajomník prímasa Augusta Hlonda, žiaľ, s nepresnosťami a chybami. Máme dojem, že tajomníkovi latinčina robila akési problémy. Asi preto obsah listu prezentoval v podobe niekoľkých riadkov, písaných po taliansky.

Hľadali sme eventuálnu kardinálovu odpoveď. Bezúspešne. Prof. Stanisław Kosiński, vtedajší direktor gneznenského archívu, nám 30. januára 1989, písal v tejto veci: „Niestety, właściwej odpowiedzi w archiwum prymasowskim w Gnieźnie nie znalazłem. Zasadniczo, gdyby ona wtedy była, byłaby wciągnięta do moich akt” (Prameň: súkromný archív autora príspevku).

veci vrátenia spišskej diecézy 18 farností, odpojených od nej v medzivojnovom období, a potom tiež koncom 1945 roku. Aj v tomto liste nájdeme historické zdôvodnenie slovenských práv na toto územie. Biskup Vojtaššák ešte aj teraz veril, že korektúra hraníc spišskej diecézy je reálna: „Veľké Poľsko urobilo by voči malému Slovensku veľkorysé gesto, keby si dnes povedalo, ako kedysi Hynam Šalamúnovi, že je to »Chabuk«, čo núka za Cédry odvezené z Libanonu. Veru, územie Oravy a Spiša je »Chabuk« za odňaté Tešínsko a jeho uhlie. A preto taký darúnok Veľké Poľsko radšej odmietne, alebo sa ho zriekne, aby dopomohlo k zahojeniu rany stále krvácajúcej na tele malého Slovenska. [...] Aké by to bolo krásne gesto, keby aj krakovský biskupský Ordinárius farnosti toho územia vrátil spišskej diecéze, aby ich už mala, keď v blízkej budúcnosti príde na Slovensku k novému ohraničovaniu cirkevného územia diecéz”⁸⁶.

V prípade druhého listu nemáme žiadne správy o tom, či list bol expedovaný, a ak áno, či spišský ordinár dostal odpoveď.

Záver

Výnimočnú starostlivosť o Slovákov v Poľsku vyvinul otec biskup Ján Vojtaššák na rozhraní rokov 1940/41, keď oslobodenému z zaisťovacieho tábora dp. Antonovi Sikorovi, skôr správcovi jurgovskej farnosti, umožnil pastoračnú činnosť v slovenských farnostiach v Spišskom Harhove, a vo Vikartovciach, samozrejme s plnou kongruou, ktorú dostaval z Ministerstva školstva a národnej osvety; ďalej v rokoch 1945/46, keď sa veľmi staral o oslobodenie uväzneného, najskôr v Novom Targu a potom v Krakove, novobelského a kremenského farára, vdp. Františka Móša; následne, rozhodnutím z 23. novembra 1945, t.j. v čase Móšovho uväznenia, mu ponúkol faru vo Veľkej Frankovej. Právy zamagurský martýr mohol potom, už po prepustení z väzby pôsobiť vo Veľkej Lomnici, a vo Veľkej Frankovej, pri plnom finančnom zabezpečení v podobe kongruy. Podobne sa spišský ordinár postaral, rozhodnutím z 23. novembra 1945, o pôsobenie v slovenskej pastorácii vypovedaných z Poľska, a niekedy aj telesne inzultovaných slovenských dušpastierov. Koncom roka 1945 podnikol závažný

⁸⁶ In: V. Trstenský: *Sila viery, sila pravdy (Život a dielo najdostojnejšieho otca biskupa Jána Vojtaššáka, mučeníka cirkvi a národa)*. Bratislava 1990, s. 369—371.

Z právneho hľadiska návrat dvoch dekanátov do spišskej diecézy bol možný, pravda keby s tým súhlasili najvyššie poľské cirkevné orgány, lebo poľsko-vatikanský konkordát z 10. februára 1925 už vtedy neplatil. Neplatil teda ani jeho IX. článok („Zadna część Rzeczypospolitej Polskiej nie będzie należała do biskupa, którego siedziba znajdowałaby się poza granicami Państwa Polskiego”), a preto sa cirkevné hranice nemuseli kryť s politickými. Teda síce severný Spiš a horná Orava by boli naďalej súčasťou Poľska, ale cirkevne by patrili do spišskej diecézy.

krok w prosepch prenasledovaných v Poľsku Slovákov. Totiž v liste z 29. decembra 1945 sa obrátil na dvoch poľských kardinálov, aby sa podujali intervencie u poľskej vlády, smerujúcej k návratu 18 spišských a oravských farností do spišskej diecézy. Lebo len tak si biskup Vojtaššák predstavoval záchranu Slovákov, ktorí, aj keď nechceli, sa po 20. máji 1945 ocitli v cudzom štáte. Žiaľ biskupova prosba nebola vypočutá.

Prosbu o korektúru severných hraníc spišskej diecézy, tentokrát už bez súvislosti z právnym a faktickým postavením Slovákov v Poľsku, biskup Vojtaššák zopakoval v liste, napísanom 7. januára 1964 v Senohrabochoch pri Prahe, prímasovi Poľska, kardinálovi Štefanovi Wyszyńskému. V tomto poslednom pokuse o prinavrátanie hraníc spišskej diecézy do pôvodného, historického stavu, spišský ordinár, umučený dlhodobým väzením, prosil poznanského arcibiskupa, aby „veľkodušne a veľkorysé kroky na patričných miestach podujal”, aby sa dva dekanáty, spolu len 18. farnosti, vrátili na Slovensko. Dopomohlo by to „k zahojeniu rany stále krvácejúcej na tele malého Slovenska”.

Doteraz sa nám nepodarilo zistiť, či poľský prímas dostal Vojtaššákov dopis, a v prípade, že ho obdržal, aká bola jeho reakcia.

Veľkú starostlivosť biskupa Vojtaššáka o slovenských katolíkov z Poľska dokresľuje jeho materiálna pomoc, ktorú poskytoval spišským a oravským utečencom, hľadajúcim záchranu na Slovensku.

Józef Ciągwa

Słowaccy księża w archidiecezji krakowskiej w latach 1920—1945

Streszczenie

Ustalenie granicy polsko-czechosłowackiej w lecie 1920 r. spowodowało przyłączenie do Polski 9 parafii diecezji spiskiej, tj. całego dekanatu niedzickiego. Włączony administracyjnie do archidiecezji krakowskiej dekanat nazywany był oficjalnie dekanatem spiskim. Administrujący nim słowaccy księża podlegali przejściowo nadal jurysdykcji spiskiego biskupa Jana Vojtaššáka. Dopiero od zawarcia przez Polskę konkordatu i wydania bulli papieskiej *Vixdum Poloniae unitas* jurysdykcja nad dekanatem spiskim należała do arcybiskupa krakowskiego kardynała Adama S. Sapiehy.

W konsekwencji zmiany granicy polsko-słowackiej, we wrześniu 1939 r., dekanat spiski powrócił do diecezji spiskiej pod tradycyjną nazwą (od 1872 r., tj. od daty jego erygowania) dekanatu niedzickiego. Od listopada 1940 r. pracowali w nim wyłącznie słowaccy księża.

Po zmianie granicy polsko-czechosłowackiej (20 maja 1945 r.) dekanat spiski powrócił do archidiecezji krakowskiej, a od 1 listopada 1945 r. jurysdykcja nad nim została przekazana arcybiskupowi krakowskiemu kardynałowi Adamowi S. Sapiesze.

W drugiej połowie 1945 r. pracujący tu jeszcze księża słowaccy stali się nieoczekiwane obiektami brutalnej agresji organów administracji rządowej i samorządowej powiatu nowotarskiego, Służby Bezpieczeństwa, milicji i wojska, a także niektórych polskich duchownych: trzy

przypadki uwięzienia, zastraszania, gróźb karalnych, zmuszania do opuszczenia Polski jeszcze przed 1 listopada 1945 r.

Józef Ciągwa

Slovak priests in the Archdiocese in Cracow from 1920 to 1945

Summary

Establishing a Polish-Czechoslovak border in summer 1920 made Poland include 9 parishes of the Spis diocese, namely the whole decanate from Niedzica. The decanate included administratively into the Archdiocese in Cracow, was officially called a decanate from Spis. Slovak priests administering it were still subject to jurisdiction of Jan Vojtyła, a bishop from Spis. Only when Poland concluded a concordat, and pope bull *Vixtum Poloniae unitas* jurisdiction over the decanate in Spis belonged to Adam S. Sapiecha, a cardinal and archbishop from Cracow.

As a result of the changes in the Polish-Slovak border, in September 1939, the decanate from Spis returned to the Spis diocese, under a traditional label of the decanate from Niedzica (from 1872, that is the date of its formation). Only Slovak priests worked there, starting from 1 November 1940. Having changed a Polish-Czechoslovak border (on 20 May 1945) the decanate in Spis returned to the Archdiocese in Cracow while its jurisdiction was handed over to Adam S. Sapiecha, a cardinal and archbishop in Cracow beginning from 1 November 1945.

In the second half of 1945 Slovak priests who still worked there, became all of a sudden the objects of brutal aggression of the bodies of the public and self-government administration of the county in Nowy Targ, Secret Service, militia and army, as well as some Polish priests: there are three cases of imprisonment, intimidation, and criminal threatening, forcing to leaving Poland before 1 November 1945.